
IMF/AKP PROGRAMININ ALTERNATİFİ NEDİR ?

MUSTAFA SÖNMEZ

İktisatçı / Yazar

Türkiye ekonomisi , 2001’de yaşadığı tarihinin en büyük krizinden 2002 ve 2003’te yaşadığı büyüme ile çıkmaya başladı. Ancak, büyümeye geçmek, herşeyin güllük gülistanlık olması, krizden olumsuz etkilenenlerin, krizin yükünü sırtlananların yaralarının sarılması anlamına mı gelir?

Türkiye’yi 2001 krizine sokan programı 2000 başında yürürlüğe koyan ve kriz sonrasında aynı programda ısrar eden IMF ve yerli partnerleri, özellikle enflasyondaki yavaşlamayı ve dışa dönük büyümeyi işaret ederek, programın adım adım hedefine ulaştığını, krizden çıkıldığını, ekonomide artık "bahar havası" estiğini duyuruyorlar. Acaba öyle mi?

Enflasyon yavaşlamış olabilir, çarklar yeniden dönüyor ve büyüme yaşanıyor olabilir. Ama bunlar, çarkları döndüren emekçilerin, iş bekleyen milyonların durumunda bir iyileşme yarattı mı?

Dünyanın en borçlu ülkelerinden Türkiye, borçlarını sorunsuzca çevirebilir ve borç yükünü azaltan bir yolda mı?

Kriz sonrası yaşanan büyüme ve enflasyondaki yavaşlama, tamamen faturası emekçi sınıflara çıkarılmış politikalar. Bunların başında iç tüketimin, kemer sıkıcı politikalarla daraltılması geliyor. Ücretler, maaşlar, emekli gelirleri, tarım üreticisi gelirleri ciddi ölçüde reel kayba uğradılar. Krizde işten çıkarmalar arttı ve işinden çıkarılanlar, kepenklerini kapatanlar yeniden iş bulamadılar. Bu sonuçlar hanelere giren geliri azaltınca, hanehalkı harcamaları, iç talep azaldı. İç talep bulamayan sanayiciler, can havliyle dışa yöneldiler, ihracata yüklendiler. 2001 yılındaki yüksek devlasyon hızla düşen reel ücretler, tarım girdi fiyatlarındaki azalışlar ihracatçıya destek oldu ve büyüme, bu ihracat ile azalan stoklar için yapılan üretimle gerçekleşti. Dış pazarlarda ciddi bir reka-

betle karşılaşan ihracatçı yer yer fiyat kırarak malını satmaya çalıştığı için yoksullaştırıcı bir ihracat yaşandı. Hazine’den her yıl ihracatçıya KDV iadesi adı altında aktarılan teşvikler, yatırımlara ayrılan payı geçti. Aynı yoksullaştırıcı süreç turizmde de görüldü.

Öte yandan, enflasyonu yavaşlatmak ve ihracatçıya rekabet gücü vermek için KİT’lerin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatları düşük tutuluyor. Bu, aslında ertelenmiş bir maliyet ve günün birinde faturası ödenecek. Enflasyonu yavaşlatmanın bir yolu olarak da dövizde TL’yi değerlendiren bir politika izlendi. 2003 yılında dolar kuru neredeyse sabit tutuldu. Bu, ithalatı özellikle de, ithal enerji fiyatlarının teminini ucuzlaştırdı. Ancak, kurdaki bu yaklaşımın ciddi bir cari açık yaratması ve yeniden birçok dengeyi alt üst etmesi çok muhtemel.

Başarı gibi gösterilen uygulamalardan biri de bütçe ile ilgili. Bütçede "faiz dışı fazla" hedefine ulaşılarak IMF’ye verilen taahhüdün tutulduğu ve bu fazla sayesinde borçların çevrilebildiğini savunanlar, bu hedefin faturasını da hatırlamak zorundadırlar. Bu fatura yine emekçi halka çıkarılmıştır. Vergi yükünü ağırlıkla emekçilerin taşıdığı bütçeden, emekçilerin yararlandığı sosyal harcamalar tırpanlanarak, yatırımlar iyice budanarak bu hedefe ulaşıldı. Vergiler içinde çoğu emekçilerce ödenen dolaylı vergilerin payı yüzde 70’e çıkarılırken gelir vergisinde ücretliler yine vergi hamalı kaldı. Vergi kaçakları ise dudak uçuklatıcı bo-yutlara çıktı.

Öte yanda bütçeden yapılan harcamalardan rantiyeler yüzde 40-50’lere varan faiz payları alırken eğitim, sağlık, sosyal güvenlik için yapılan harcamalar iyice budandı. yatırımların payı yüzde 5’e varan oranlarda azaltılarak devletin istihdam

yaratıcı, altyapı sağlayıcı özellikleri de ortadan kaldırıldı. Sosyal devletin, yatırımcı devletin rafa kaldırıldığı bir bütçe ile ancak "faiz dışı fazla" yaratıldı ve borçlar çevrilebildi ve bu bir başarıymış gibi sunuldu.

Toplumun en önemli sorunları olan büyüyen gelir adaletsizliği ve büyüyen işsizliği, AKP iktidarı hiç dert etmemekte, tersine, ucuz işçilik ve durmadan çoğalan yedek işsizler ordusunu cazibe unsurları olarak yabancı sermayeye sunmaktadır. Ülkenin kamu işletmeleri haraç mezat yok pahasına satılmaya, mafyatik gruplara pazarlanmaya çalışılmaktadır.

Emekçilerin reel gelir kayıplarının telafisi hiç dert edilmemekte, aynı işin daha az işçi tarafından yapılmasına dayanan katmerli sömürü, "verimlilik artışının şahlanması" olarak alkışlanmakta, hatta teşvik edilmektedir.

Kentlerde, eğitilmiş gençler arasında işsizlik oranı yüzde 32'ye çıkmış bulunmakta ve bu genç işsizler ordusu hızla büyümektedir. Bütün operasyonlar çalışanların hakları, gelirleri üstüne düzenlenirken iç ve dış borçlar üstüne hiçbir düzenleme yapılmamakta, borç faizlerinin ödenmesine birinci öncelik verilmektedir.

IMF ile birlikte yürütülen bu politikaların 2004 ve 2005 yıllarında da sürdürülmesi gündemdedir ve bu politikalarla tek haneli enflasyona geçilmesi ana hedef olarak belirlenmiştir. Buna göre, enflasyonu tek haneye indirme ana hedef olacak, büyüme, yatırım, iş, istihdam, bütçenin kadere enflasyon hedefine tabi olacaktır. Bu, önümüzdeki iki yılın da içeride kemer sıkıcı, dışarıya ucuza mal ve hizmet satışına dayanan yoksullaştırıcı bir süreci empoze etmesi demektir. Bu, borç dağıtımının büyüyen sırtımızda kalması ve rantiyelerin faiz alacaklarının her tür önceliğe sahip olması demektir. 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleşen büyüme, yeni istihdam yaratmadığı gibi, ilki IMF kredileri, ikincisi ise dışarı kaçmış sermayelerin geri dönüşüyle gerçekleşebildi ve sürdürülmesi oldukça zor bir patikadadır. Dolayısıyla Türkiye'nin önceliği olan iş ve aş beklentilerine cevap vermekten uzaktır.

ALTERNATİF NEDİR?

Türkiye ekonomisinin en büyük sorunu "iş ve aş" meselesidir. Sayıları 4 milyona yaklaşan işsizlerin iş ve eve ekmek götürme beklentisi herşeyin önünde. Çalışanlar, işlerini kaybetme endişesinde ama kaybedilmiş alım güçlerine de yeniden kavuşma özleminde. Dolayısıyla Türkiye'nin "iş ve aş" meselesine öncelik veren bir politikaya ihtiyacı var. Bu ise bir yandan gelir dağılımına biraz olsun adalet getirecek bir gelir politikasını, bir yandan da istihdam yaratacak kalıcı, istikrarlı bir büyüme hamlesinin gerekliliğini herşeyin önüne koyuyor.

Türkiye'nin sürekli yılda yüzde 7-8 oranlarında büyüyen bir tempo yakalayabilmesi, bir yandan mevcut önceliklerini gözden geçirmesine, bir yandan da bir zihniyet değişikliğine gitmesine bağlı.

Bugün, kaynaklar öncelikle borç ödemelerine ayrılmakta, borç yükümlülükleri, kamunun borçlanma ihtiyacını, dolayısıyla faiz oranlarının seviyesini belirlemektedir. Borç takvimi, ağır bir takvimdir ve bu konuyu masaya yatırma konusuna ne AKP iktidarı ne de önceki hükümet cesaret edebilmiştir. Bu konuda ancak IMF-Dünya Bankası gibi kuruluşlar inisiyatif kullanmakta, fakat, onur kırıcı bazı siyasi beklentilerle -Irak işgaline yardım vaadi almak gibi- borç takvimini yumuşatıcı müdahaleler yapmaktadırlar. Borçlu Türkiye, kendi başına bir takvim belirleyememekte ya da alacaklılarla bu konuyu müzakere etmekten kaçınmaktadır.

Böyle olunca, borçların çevrilmesine bağımlı bir iktisadi çizgi, herşeyin önüne geçmektedir ve bu borç yükünün ağırlığı, geriye "iş ve aş" önceliğini düşünecek fazla bir hamle alanı da bırakmamaktadır. Dolayısıyla "borçta nefes öncelikli" bir hedef ön plana çıkarılmak durumunda. Borçta "bir nefes penceresi" aralayabilmek ise, öncelikle sermaye hareketlerinde yapılacak düzenlemeden geçmektedir.

SERMAYE HAREKETLERİNE KONTROL

Sermaye giriş çıkışlarına kontrol getirilmesi "alternatif politika" demetinde atılması gereken

ilk adım. 1989'da sıcak para gelsin diye getirilen 32 sayılı kararın mutlaka gözden geçirilmesi gerekli. Sermaye giriş çıkışı belli kurallara bağlanmalı. Bu, hem yeniden tehlike arz etmeye başlayan sıcak para hareketinin yaratabileceği olası krizleri önlemek için gerekli, hem de borçlar başta olmak üzere başka alanlarda alınacak kamusal önlemler için zorunlu.

Borsa'da spekülasyona meydan vermeyecek düzenlemeler de şart. Kağıt alana, o kağıdı belli bir süre tutma mecburiyeti getirilebilmeli. Borsa kazançlarını gelir vergisi kapsamına almak gerekli. Döviz bugün olduğu gibi, baskı altında tutmak büyük risk almak demek. Bugünkü politika yerine TEFE'ye endekslemek, bunu da zamana yayarak yapmak daha doğru. Burada ana fikir, sermaye kaçışları ile ekonominin kan kaybına uğramasını önlemektir...

Sermayeyi kontrol edecek önlemlerin akabinde borçları masaya yatırıp oradan bir "nefes penceresi" açmak gerekecektir.

BORÇLARI YENİDEN YAPILANDIRMA

Borçların reddi değil ama yeniden-yapılandırılması, yeni bir takvime bağlanması gereklidir. Birincisi, vadesi gelen devlet kağıtları (DİBS) uzun vadeli, enflasyona endeksli kağıtlarla değiştirilebilir. Bu işlem, vade uyumsuzluğu nedeniyle bazı bankaları sarsacak gibi olursa, o zaman da, vadesi gelen senetler, Merkez Bankası kaynaklarıyla, yeni borç ihaleleri açmadan, ödenir.

İkincisi devlet kağıtlarının faiz gelirlerini etkili bir biçimde vergilemek gerekir. Reel faizler hala yüksek ve yüzde 20'lerin üstünde. Bu vergileme ile hem Hazine'ye para girer, bu sayede de borçlanma ihtiyacı azalır hem de reel faiz düşer, yatırım iklimi için zemin hazırlanır.

Devlet kağıtlarına yatırım yapmış "piyasalar"a bir kereye mahsus bir servet vergisi uygulanmalı ve buradan elde edilecek vergi hasılatı da borç ödemedede kullanılmalıdır. Benzeri bir uygulama 1994'te Net Aktif Vergisi adıyla yapılmıştı.

Bu iç borç operasyonları parasal genişlemeye yol açar, mevduat ve kredi faizlerini aşağıya çeker, böylece talep canlanır, boş kapasiteler kullanılır, üretim genişler. Çarklar döner, işsizlere iş

imkanı çıkar. Büyüme hızlanır.

İç borçların yanında dış borçlara el atmak gerekir.

Bir kere, sermaye kontrolünü getirip, sonra da iç borçta gerekli operasyonlar yapılırsa, IMF'nin "yüzde 6.5 faiz dışı fazla" diye tutturduğu hedef, halka zulmedilmeden gerçekleştirilir. Bunları yapınca artık, evinin içini düzene sokmuş bir ülke olarak dış borç operasyonunun düğmesine de basılabilir.

Önce kamuya ait dış borçla ilgili anapara ödemeleri durdurulur; özel kredilerle ilgili yükümlülükler ise, sermaye hareketlerini kontrol altına alınca, zaten fiilen "askıya alınmış" olur. Bu önlemleri aldıktan sonra iç borcunu çevirebilen ve iç borç yükünü hafifletmiş bir ülke olarak dış alacaklılar yeni bir anlaşma için müzakereye davet edilir. Dünyada birçok ülke bunu yaptı ve kıyamet kopmadı. Bu Türkiye için de mümkün.

VERGİ YÜKÜNDE ADALET İÇİN YENİDEN DÜZENLEME

Bugün, ulaşılmış görünen ihracat artışının, iki yıldır yaşanan büyüme sürecinin altında, esas olarak reel gelirlere aşırı baskı var. İç talebe göz açtırmama, ücretleri düşük tutma, sürekli büyüyen yedek işsiz ordusunu kullanma, bu politikanın temel payandaları.

Sadece 2003 yılında bütçenin yüzde 3,5'una ulaşan vergi iadesi adı altındaki devlet sübvansiyonlarının, toplam yatırımların yüzde 70'ine ulaşması da devletin kayırmacı karakterini ortaya koymaktadır. İşgücüne bu kadar abanmak, bütçeyi bu kadar kayırmacı kullanmak doğru değildir. Bu, sürdürülebilir bir politika olamaz.

Sürekli düşürülen reel ücret ve iş yükünü arttırmaya dayanan iş düzenlemelerine dayanan bir sistem, bütçeyi bir emme basma tulumbası gibi sermaye lehine kullanma politikası sürdürülebilir bir sistem olamaz.

Bunun pek mümkün ve pek doğru olmadığını söylemeliyiz. Birkaç nedenle,

- Birincisi, 70 milyon nüfuslu bir ülkede, çarkları sadece dış talebe göre düzenlemek hem mümkün değil hem gerekli de değil. Hep iç talebi dağaltarak bir ekonomiyi yeniden üretmek, büyüt-

mek mümkün değildir. Bunu özellikle kamu harcamalarını azaltarak, sosyal devlet yatırımlarını, harcamaları askıya alınarak yapıyorsa, bunun sürdürülme şansı iyice az demektir.

- İkincisi, 200 milyar dolar mllî gelir üreten bir ülkenin bütün üretim dinamikleri dış taleple beslenemez, iç talebe bağlı bir dizi sanayi, hizmet sektörü de içeriden beslenmek zorundadır. Bir dengeye ihtiyaç vardır. İç ve dıştan birine aşırı yüklenme sorun yaratır ve yaratmaktadır.

- Üçüncüsü, Türkiye gibi, iyi-kötü bir demokratik geleneği, parlamenter demokrasisi olan bir ülkede sonsuza kadar işgücüne abanmak mümkün değil. Bu politikanın, sonunda sosyal patlamalara dikişi bir yerlerden atar. Gerilimler büyür ve bundan tüm toplum zarar görür.

Bunun yerine, izlenecek politika ne olmalıdır?

Burada hükümetlerin yeterince kullanmadıkları önemli bir araç vardır: Maliye politikaları.

İşgücüne aşırı abanmalar yerine, vergi ve harcamalarda izlenecek daha sıhhatli bir politika ile, yatırım ortamını iyileştirme yolunda önemli bir adım atılabilir.

Daha ilk elde, ücret üzerindeki vergi ve SSK prim yükünü azaltarak bunu yapmak mümkün. Ücret üzerindeki vergi ve prim yükü, işçinin eline geçen miktarın ortalama yüzde 70-80'i arasında değişmektedir. Bu denli ağır yük, işverenleri kaçak işçi çalıştırmaya yönlendirmekte, istihdamdan uzaklaştırmaktadır. Bugün 3.3 milyon kayıtsız işçi çalıştırılmakta ve bu sayı her geçen gün artmakta, yabancı kaçak işçi istihdamıyla sorun iyice tırmanmaktadır. Kaçak istihdam, toplamı 10 milyonu aşan ücretli-yevmiyelilerin yarısından fazladır.

Hem genel ekonomi politikalarda işgücüne aşırı abanmanın yarattığı gerilimi ve yaratacağı başka problemleri aşmak, hem de daha adil ve kalıcı bir çalışma ortamı yaratmak açısından vergi yükü ile ilgili değişiklikleri ön plana almak gerekiyor.

Vergi yükünü ücretlinin sırtına yıkma kolaycılığına göz yuman iktidarlar, hem istihdamın artmasını önüyor hem de kayıt dışı istihdama göz yummakla sağlıklı bir gelir politikasından ülkeyi

mahrum ediyorlar.

Yapılması gereken şey, asgari ücret kadar ücreti vergi dışı bırakmak, böylece istihdamın, büyümenin, kalıcı ve istikrarlı büyümenin önünü açmaktır.

Buradan uğranılacak vergi kaybını ise, ücretlinin yarısı kadar vergi ödemeyen kesimlerin üstüne giderek sağlamak gerekir. Hem kalıcı ve istikrarlı bir büyüme, istikrarlı ihracata dönük büyümenin hem de daha gerilimsiz ve adil, daha sosyal bir toplumsal yapıya ulaşmanın yolu buradan geçiyor.

YOLSUZLUKLA MÜCADELE VE YARGI REFORMU

Toplumu çürüten ve içten içe kemiren yolsuzluk salgını ve yargının etkin bir şekilde çalışmaması, büyük vurgunları, soygunları yapanların yanına kar bırakmaktadır. Bu tablo, hem kamu vicdanını yaralamakta hem de toplumsal gelişmede kullanılabilir milyarlarca dolarlık kaynağın toplum adına tahsilini geciktirmektedir. Hortumlanan 21 bankanın topluma maliyeti 77 milyar doları aşarken bu meblağın milli gelirin yüzde 40'ına ulaştığını ve kişi başına 1070, aile başına 4800 doların gasbedildiğini hatırlatmak gerekir.

Bütün açıklığı ile ortaya çıkan bu örgütlü soygun için beklenen adalet henüz gerçekleşmemiş, topluma ödetilen 77 milyar doların gaspçılardan tahsili ve ekonomik gelişmeye kanalize edilmesi gerçekleşmemiştir.

Adalet Bakanlığı bütçeden binde 7 pay almaktadır. Yargılama sürecinin yavaş işlemesi, hukuk kurallarının oluşturulmasında çağdaş gelişmelerin yeterince takip edilememesi, yargı personelinin çalışma koşullarının ve özlük haklarının yetersiz kalması ve teknik-fiziki alt yapı eksikliklerinin giderilememiş olması, yargının etkin bir şekilde işlemesini aksatmaktadır.

Yargı sistemindeki eksiklikler ve aksaklıklar nedeniyle davaların zamanında çözüme kavuşturulamaması, yargıda iş yükünün sürekli artmasına yol açmakta, rüşvetin yargıya da bulaştığı gerçeği ayyuka çıkmaktadır. Mağdur haklarının korunmasında istenen seviyeye gelinememiştir.

Avrupa Birliđi normlarına uymak amacıyla yapılan düzenlemelere rağmen, adil yargıya ulaşmak, insan haklarına saygıyı tam olarak gerçekleştirmek ve hukukun üstünlüğünü yaşama geçirebilmek için atılması gereken çok adım bulunmaktadır.

Kişilere sağlanan yasal güvenceler zedelenmeden gerçek adalete ulaşmak temel hedefi doğrultusunda, yargının bağımsızlığını güçlendirecek ve adalet sisteminin hızlı işlemlerini sağlayacak şekilde bir yargı reformu gereklidir.

Hukukun üstünlüğü ilkesi bütün kurallarıyla hayata geçirilmelidir.

Yargı sisteminin modern araç ve gereçler ile takviyesine devam edilerek adalet hizmetlerinin sunumunda teknolojik ilerlemelerden azami ölçüde yararlanılmalıdır.

Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu gibi temel kanunların yenilenmesi çalışmaları sonuçlandırılmalı. Mağdur haklarını koruyacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yolsuzlukla etkin mücadele amacıyla bazı kanunlar yürürlüğe girmiştir. Ama yolsuzluk hala kol gezmektedir. Kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirken ayrımcılık yapmaması, saydamlığın sağlanması, vatandaşların beklentilerinin ve memnuniyetinin esas alınması gibi ilkeler getiren, kamu görevlilerinin uyacakları mesleki ve etik kuralları belirleyen kanun tasarısı henüz yasalaşmamıştır.

Yolsuzlukla mücadelede münferit olaylar ve yasal düzenlemelerle yetinilmeyip, konu sistemli bir şekilde geniş çapta ele alınmalı; yolsuzlukla mücadelede ilgili tüm tarafların işbirliği sağlanmalı, toplumun tüm kesimleri bu konuda bilinçlendirilmelidir. Ayrıca, yolsuzluk yapanlara karşı verilen cezaların caydırıcı niteliğinin artırılması sağlanmalıdır.

KALICI VE SÜREKLİ BÜYÜME

Yukarıda sıralanan, sermaye hareketlerinin denetiminden başlayıp borçların yeniden yapılandırılmasına uzanan ve vergi yükü düzenlemeleriyle, yargı reformuyla devam eden değişim zinciri sonucunda Türkiye çok elverişli bir büyüme ve ya-

tırım ortamına kavuşabilir. Bir yandan düşen faizler ve azalan risklerle birlikte rantçı iklimin yerine üretim iklimi, istihdam yaratacak, reel gelişmeyi hızlandıracak bir sürece geçilir, bir yandan da devlet, yatırımcı ve sosyal karakterine yeniden kavuşma şansı yakalar. Bütçenin yarısını bloke eden faiz giderlerinden yapılacak tasarrufun yanısıra vergi kaçırın ve vergiden kaçınma ile yükün altına girmeyenlerden sağlanacak vergi artışları, hortumlanmış kaynakların tahsili, devlete hem yatırım harcamalarını hem de sosyal harcamaları artırma imkanı sağlar. Devlet, bütçenin yüzde 5'ine kadar gerilemiş yatırımları yeniden canlandırarak bütün sektörlerle de canlılık sinyalleri gönderebilir. Tüklenen, yıpranan altyapı yatırımlarından başlanarak önemli bir kamu proje stoku yaşama geçirilebilir. Özellikle ulaştırma-haberleşme, sulama ve gerice yörelere dönük her tür yatırım projeleri ile kamu kesimine yatırımcı karakteri geri kazandırılabilir. Özelleştirme teranesi ile heyecanı tüketilmiş KİT'leri rehabilite edici çalışmalar yeniden başlatılabilir. Özel sektörün riskli gördüğü teknoloji yoğun projelerde bizzat KİT'ler görevlendirilebilir.

Özel sektörün rantiyeci kimliğinden sıyrılıp üretici kimliğine dönmesi için de bir dizi önlem geliştirilebilir. İstihdama, bölgesel dengeye ve döviz kazandırmaya katkıda bulunan sektörlerle selektif krediler, enerji desteği, turizmde uygun kamusal arazi tahsisleri ile özel yatırımların teşvikine hız verilebilir. Böylesi bir yatırım ortamı doğrudan yabancı sermaye yatırımları için de uygun iklimi yaratır.

Devlet yatırımcı karakterinin yanında "sosyal" niteliğine de yeniden kavuşturulmalıdır. Rantiyelerin hizmetindeki devletin faiz giderlerinin azaltılması ile ihmal edilen eğitime, sağlığa ve adalete daha çok bütçe ayrılmalı; asker-polis bütçelerinden sosyal bütçelere aktarmalar yapılmalıdır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerini artırmak için kayıtlı çalışmanın sıkı takipçisi olunmalı ve sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerini en etkin bir biçimde değerlendirmelerini sağlayıcı düzenlemeler yapılmalıdır.